

תוכן העניינים

מבוא	3
פרק 1 השימוש בנפט - החולשות של תחליפי המוסר	5
פרק 2 – עמדות מוסריות כלפי חברות הנפט	8
פרק 3 – הקוד האתי האותנטי	11
סיכום	13
ביבליוגרפיה	14

מבוא

בשנים האחרונות התעוררה בעולם כולו המודעות לקשר בין משבר האקלים לבין הפעולות של האדם. במיוחד השנה, אחרי תופעות אקלימיות יוצאות דופן והרסניות (כמו גל חום חסר תקדים וקטלני בצפון אמריקה והצפות קשות בגרמניה), עלה הצורך לעשות משהו בשביל לשנות את המציאות הקשה הזאת. מדענים רבים מאמינים שזאת היא השאלה החשובה ביותר של הזמן הזה, ושאם לא נעשה משהו מייד התוצאות יהיו בלתי הפיכות (IPCC, 2021). גם פוליטיקאים רבים מסכימים עם זה, ולאחרונה הצהיר ראש ממשלת ישראל שמשבר האקלים הוא תופעה אמיתית ומסוכנת שחייבים לפעול נגדה (ירון, 2021).

אחד התחומים העיקריים בפעולה הדרושה למען המאבק במשבר הזה הוא השימוש באנרגיה. גם בתחום הזה יש צדדים שונים שדורשים פעולה, אבל ללא ספק החשוב בהם הוא המעבר למקורות אנרגיה חלופיים (Bethem, Frigo, Biswas, Desroches, and Pasqualetti, 2020), מקורות האנרגיה היום, ובמיוחד נפט ופחם, הם בין המזהים העיקריים בעולם, והם בין הגורמים העיקריים להתחממות הגלובאלית, בגלל שהשימוש בהם יוצר גז חממה, שהוא הגורם העיקרי להתחממות. בנוסף, בגלל שקשה יותר ויותר להפיק אותם אחרי שהמקורות הקלים להפקה שלהם כבר נוצלו, החיפוש אחריהם גורם לנזקים סביבתיים גדולים.

קיימת לכן הסכמה רחבה שצריך לעבור למקורות אנרגיה חלופיים. אבל התעשייה היא עדיין צרכן גדול של מקורות אנרגיה מתכלה. לא כל האחריות על המעבר הזה קשורה דווקא לתאגידים, אבל יש להם חלק חשוב מאד במעבר הזה, שדרוש לעולם כולו. (Strukelj, Nikolic, Zlatanovic, Zabukovsek, 2020).

מסיבות אלו, החלטות בנושא אנרגיה הן היום בין ההחלטות החשובות ביותר שאפשר לעשות בכל תחום. אבל למרות שמוסכם יותר ויותר שאלו הן החלטות שיש להם השפעה ענקית על כדור הארץ, ועל החיים של כל בני האדם, בינתיים לפחות ההחלטות האלו כמעט לא לקחו בחשבון שיקולים אתיים (Bethem et al., 2020). מומחים מתחום האנרגיה טוענים שזהו צעד הכרחי בשביל להילחם בהתחממות הגלובאלית – אם חברות האנרגיה לא יתחילו להתחשב בשיקולים אתיים בפעולות שלהם, אי אפשר יהיה להילחם בהתחממות באופן יעיל. לפי הטענה הזאת, יש אחריות מוסרית לחברות האנרגיה לפעול למען פתרון למשבר האקלים (Sovacool et al., 2016).

אבל ההיסטוריה של החברות האלה מלמדת שאולי אי-אפשר לסמוך על המוסר שלהן. כבר לפני למעלה מחמישים שנה חברות הנפט הגדולות ידעו ששריפת דלקים מאובנים גורמת לשינויים אקלימיים, אבל הן לא עשו דבר על מנת למנוע את ההתחממות. למעשה, הן מימנו מסעות פירסום ויחסי ציבור בשביל לשכנע את הציבור שהמדענים טועים, ושאינן סכנה בשימוש בנפט. (הלפרן, 2020). גם בשנים האחרונות החברות האלה לא שינו את ההתנהגות שלהן, אפילו אחרי שהתוצאות של ההתחממות הגלובאלית נהיו ברורות לכולם. במקום להשקיע בחיפוש תחליפי נפט, החברות הגדולות משקיעות בעיקר ביחסי ציבור שנועדו לשכנע את הציבור שהן משקיעות בתחליפים, ולמעשה רק אחוז קטן של ההוצאות שלהן מופנה לחיפוש הזה (דה-מרקר, 2021).

עבודה זו תבחן כמה שאלות מוסריות בהקשר הזה. השאלה העיקרית נוגעת לפעולות של חברות הנפט – מה עליהן לעשות בהתחשב במה שידוע לנו כיום על הנזק העצום של השימוש בנפט. אבל יש לשים לב שזאת לא שאלה של שחור או לבן, אלא שאלה של איזון. נכון שהשימוש בנפט הוא מסוכן מאד להמשך החיים, אבל כיום לפחות הוא חיוני. (Datrnell, 2015). בני האדם תלויים כיום בשימוש בנפט, והפסקה מיידית של השימוש בנפט יכולה להביא לאסונות קשים.

בפרק הראשון נבחן כמה אמצעים שנחשבים כיום כאמצעים הטובים ביותר לפיקוח על חברות בכלל ועל חברות הנפט בפרט, אמצעים שלכאורה מחליפים את המוסר והופכים אותו למיותר. במיוחד הכוונה היא לחוק ולשוק החופשי. המטרה של פרק זה תהיה להראות את הכשלים של האמצעים האלה, וככה להראות שהחוק והשוק החופשי אינם מסוגלים בפני עצמם לפתור את הבעיה של השימוש בנפט ומשבר האקלים.

בפרק השני נבחן מה יש לשתי תורות מוסריות חשובות להגיד על הנושא – התועלתנות וגישת החובות. המטרה תהיה לנסות ולהבין מה עשויה להיות ההמלצה של התורות האלו לפתרון הבעיה.

בפרק השלישי נבחן פתרון אחד שמקובל במסגרת של מוסר ועסקים על מנת להבטיח את ההתנהגות המוסרית של החברות – קוד אתי אותנטי. המטרה תהיה להבין כיצד ניתן יהיה לנסח קוד כזה בשביל הבעיה המסוימת של השימוש בנפט ומשבר האקלים.

פרק 1 השימוש בנפט - החולשות של תחליפי המוסר

כפי שראינו בהקדמה, לשימוש בנפט ובכלל במקורות של אנרגיה מתכלה יש ש השפעה עצומה על החיים של כל בני האדם. מסיבה זו אפשר לומר שיש לו גם צדדים מוסריים – מה שמשפיע על כל כך הרבה בני אדם, ומסכן מאד את החיים שלהם, צריך לעמוד לבחינה מוסרית. עד היום הצדדים המוסריים של תעשיית הנפט היו בעיקר תחת פיקוח של "תחליפי מוסר" (גבע, 2011) – אמצעים שונים שאמורים לפקח על ההתנהגות של חברות מסחריות, גם בלי שהן יאמצו מדיניות מוסרית. המטרה של פרק זה תהיה לבחון את מידת ההצלחה של התחליפים האלה, מבחינה תאורטית ומעשית. לשם כך נבחן כמה מתחליפי המוסר שגבע ציינה, ואת הישום שלהם בתעשיית האנרגיה.

1. **לא הכל מסחר (גבע, 2011, עמוד 41).** השוק החופשי אמור היה להביא את החברות להתנהגות שמשפרת את המצב של כולם. זאת היא אחת ההצדקות לשוק החופשי – התחרות המשוכללת אמורה להביא ליעילות כלכלית. אבל אין שום מנגנון בשוק החופשי שאמור לדאוג לצדק ולרווחה כלכלית. מבחינת השוק, רק מה שאפשר לסחור בו יכול להיות שיקול. אבל בריאות לדוגמא, שהיא תנאי לכל זכות אחרת של בני אדם, לא נכנסת למערכת השיקולים.

במקרה של תעשיית הנפט, השוק אינו מכניס למערכת השיקולים שלו את ההשפעה של השימוש בנפט על כל בני האדם (למעשה גם כל החיות והצמחים בעולם) גם מי שלא משתמש בכלל בנפט. גם ההשפעה על מי שכן משתמש בנפט לא נכנסת למערכת השיקולים של השוק. השוק רק מתחשב בעלות של הפקת הנפט, הביקוש, וכדומה. ההשפעה שלו על האקלים לא נכנסת למשוואה. ישנן הצעות שונות כיצד אפשר יהיה להכניס את ההשפעות האלו לתוך מערכת המחירים, אבל בינתיים לפחות החברות מגלגלות את העלויות על הצרכנים, מה שאמור היה אולי להוריד את הצריכה אבל לא עושה את זה. בכל מקרה, הצעדים האלה אינם מתחשבים בהשפעה העצומה של שינוי האקלים על כל בני האדם, גם מי שהוא לא חלק מהעסקה. השוק כיום אינו מטפל בצדדים האתיים החשובים של השימוש בנפט (Dahlmann, Branicky and Brammer, 2017)

2. **לא הכל קניין פרטי (גבע, 2011, עמוד 42).** במידה מסוימת, אפשר לראות בהתעלמות של חברות הנפט מההשפעה של השימוש בנפט מקרה של "בעיית הטרימפיסט". בעית הטרימפיסט מתעוררת כאשר מי שנהנה ממוצר מסוים לא צריך לשלם עליו, כמו לדוגמא תאורת רחוב, או אוויר נקי. אלו הם מוצרים ציבוריים, ומנגנון המחירים של השוק לא מספק תמריצים לייצר אותם.